

ВРЕДНОВАЊЕ НОВИХ РЕЧИ

Е. Хауген предлаже три критеријума за вредновање језичких јединица¹:

- (1) ефективност – лакоћа њиховог усвајања и коришћења,
- (2) адекватност – „правило адекватности гласи: дата форма треба да предаје информацију коју хоће да предају лица која ту форму употребљавају, са степеном тачности коју они желе“²,
- (3) прихватљивост – ово је социолошка компонента вредновања. Одговара ономе што су претходни истраживачи називали „узусом“. Јесперсен је 1925. год. указао на постојање три типа узуса: 1) разумљива употреба, која задовољава најпростију комуникацију; 2) коректна употреба, која одговара свим прихваћеним захтевима језичке норме; 3) добра употреба, која одговара вишим стандардима јасноће или лепоте³.

Операционални принципи, којима се служе психолингвисти при објашњавању начина организовања и функционисања мишљења у процесу стварања и разумевања нових речи, могу да послуже као мерила за вредновање нових речи (принцип транспарентности, принцип продуктивности, принцип регуларности, принцип конвенционалности)⁴.

За нове речи није пожељно:

- (1) да се тешко изговарају – на лакоћу изговора утиче низ фактора: квалитет, редослед и количина сугласника у консонантској групи, контактност – дистантност сугласника у односу на вокал, положај консонантске групе у речи (почетни, међувокални и крајњи), карактер слога, узајамни положај вокала, граница слогова, карактер одреска звучног ланца у целини⁵,

---

¹ Хауген 1975:458-462.

² Хауген 1975:461.

³ О. Jespersen: *Menneskehed, Nasjon og Individ i Sproget*. Oslo, 1925; енглеска верзија – *Mankind, Nation and Individual from a Linguistic Point of View*. London 1946, Bloomington 1964 (према Хауген 1975:462).

⁴ В. Савић 1984:164-165.

⁵ Уп. Костински 1977:144.

(2) да „лоше звуче” – „благозвучје” се постиже: отвореношћу слога, одсуством тешких група консонаната, фреквентношћу „звучних” гласова (вокала, сонаната, звучних консонаната), одсуством или минимумом африката у речи, „шуштавих” и „пиштећих” гласова⁶, присуством меких сугласника (овде, међутим, лакоћа изговора и благозвучја више противрече једно другом него што узајамно делују: меки сугласници су тежи, сложенији за изговор него тврди, али граде акустички ефекат мекоће), комбинаторношћу звукова, одсуством хијата, одсуством додиривања једнаких слогова⁷. У новим речима овакви гласови могу бити и пожељни – ако се својим акустичким особинама слажу са значењем. Сазнања до којих се дошло у проучавању фоносемантике⁸ могу пружити додатне елементе⁹ за вредновање нових речи,

(3) да су творене по непродуктивним моделима, да звуче „хибридно”, вештачки,

(4) да имају нијансу некњижевности,

(5) да су ускопрофесионалне,

(6) да су пароними са постојећим речима¹⁰ због „могућности оцазионалног мешања у говору”¹¹, што може изазвати „непожељне, каламбурне асоцијације”¹².

И. Клајн поставља четири правила „као неку врсту основних смерница за нормативну семантику:

(I) значење речи се одређује на основу употребе код добрих писаца, а не на основу етимологије, првобитног значења, нити логичким закључивањем;

(II) под добрим писцима подразумевају се они које лексикографи у зимају за грађу, а резултати њиховог рада изнети су у великим једнојезичким речницима;

(III) свака реч, у начелу, може имати више (неке и много више) од једног значења;

⁶ Костински 1977:144.

⁷ Костински 1977:144.

⁸ В. Воронин 1982, Журавлев 1981 и др.

⁹ Али, може се рећи, и споредне.

¹⁰ *Пароним и паронимију* не одређују сви једнако. Уп. Клаић 1984:1012, Мунен 1974:249-250, Симеон 1969:II 24, Ахманова 1966:313 и др. Више дефиниција паронима различитих аутора наводи се у Драгићевић 1996:457-458.

У овом раду пароними се одређују као речи које слично звуче и припадају истој логичко-граматичкој класи, али имају различито значење што може да доведе до мешања и погрешне употребе ових речи.

¹¹ Ц. Вишњакова 1984:4.

¹² Ц. Костински 1977:144.

(IV) у току језичког развоја могу се јавити нова значења, док нека ранија излазе из употребе (остајући и даље доступна писцима као архаизми).¹³

Међу неоправдане иновације у значењу И. Клајн сврстава пре свега оне које могу довести до неспоразума или непрецизности у изражавању. Погрешнима сматра све промене значења за које се може показати да су засноване на обичном незнању или бркању појмова.

Међу важније критеријуме за оцењивање семантике речи И. Клајн убраја и припадност речи одређеном регистру или стилском слоју. Један од таквих регистара о коме нормативна лингвистика изриче негативан суд јесте канцеларијски или „конференцијашки” начин изражавања: *став* у значењу ‘мишљење’, *закључити* ‘одлучити’ и *закључак* ‘одлука’, *зацртати* и *заживети* у фигуративном значењу, *орган* као назив за вршиоца неке званичне дужности, *кадар* примењено на појединца. „Конференцијашкој” употреби речи блиски су и еуфемизми: *допринос* ‘дажбина, порез’, *објашњење* ‘исправка’, *сложен* ‘лош, неповољан’, *усложњавати (се)* ‘погоршавати (се)’, *разрешити* ‘сменити’. Неке речи мењају значење под дејством пролазних језичких мода: *маркетинг* ‘реклама’, *маркетиншки* ‘рекламни’, *пребукиран* ‘презаузет, преоптерећен’, *помак* ‘напредак’ или ‘успех’. Све такве употребе, као и семантичке промене до којих оне доводе, И. Клајн, с правом, сматра неоправданим¹⁴.

ЛИТЕРАТУРА

Ахманова 1966

Ахманова О. С.: *Словарь лингвистических терминов*. Москва, 1968.

Вишњакова 1984

Вишњакова О. В.: *Паронимия в русском языке*. Москва, 1984.

Воронин 1982

Воронин С. В.: *Основы фоносемантики*. Ленинград, 1982.

Драгићевић 1996

Драгићевић Рајна: О једној врсти лексичке паронимије. *Српски језик*, 1–2 (1996), 456–463.

Журавлев 1981

Журавлев А. Ф.: Технические возможности русского языка в области предметной номинации. у: Шмелев Д. Н. (ур.): *Способы номинации в современном русском языке*. Москва, 1982, 45–109.

---

¹³ Клајн 1998:139.

¹⁴ Клајн 1998:140-143.

Клаић 1984

Klaić Bratoljub: *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. Zagreb, 1984.

Клајн 1998

Иван Клајн: О критеријумима за семантичко нормирање речи. *Наш језик* XXXII/3-4, (1998), 134–147.

Костински 1977

Костинский Ю. М.: К оценке и возможной активизации лексического потенциала языка (о его сосредоточении и использовании главным образом в экспрессивно-художественных целях). у: Скворцов Л. И. (ур.): *Грамматика и норма*. Москва, 1977, 118–145.

Мунен 1974

Mounin Georges: *Dictionnaire de la linguistique*. Paris, 1974.

Савић 1984

Савић Свенка: Принципи стварања неологизама у српскохрватском језику. у: Јерковић др Јован (ур.): *Лексикологија и лексикографија. Зборник радова*. Нови Сад – Београд, 1984, 161–170.

Симеон 1969

Rikard Simeon: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika: hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski i španjolski*, I–II. Zagreb, 1969.

Хауген 1975

Хауген Э: Лингвистика и языковое планирование. *Новое в лингвистике*, VII (1975), 441–469.

Први пут објављено у: Ђорђе Оташевић: *Нове речи и значења у савременом стандардном српском језику : Лингвистички аспект*. Београд: Алма, 2008, стр. 56–58.